

DOI: 10.11649/sfps.2015.018

Iliana Genew-Puhalewa
(Uniwersytet Śląski)

Rec.: Аврамова Цветанка, *Имена на жители
(nomina habitatorum) в съвременния чешки
и в съвременния български език,
Парадигма*, София 2013, 158 ss.

W roku 2013 seria wydawnicza *Голяма чешка библиотека* (Wielka Biblioteka Czeska), prezentująca dorobek akademickiego stowarzyszenia bułgarskich bohemistów *Bohemia Club*, wzbogaciła się o rozprawę Cwetanki Awramowej pt. *Nazwy mieszkańców (nomina habitatorum) we współczesnym języku czeskim oraz współczesnym języku bułgarskim*. Autorka jest znana i ceniona nie tylko w rodzimym, lecz także w międzynarodowym gronie sławistów derywatologów przede wszystkim jako badaczka tendencji rozwojowych w zakresie słowotwórstwa bułgarskiego i czeskiego. Tezy jej wcześniejszej pracy pt. *Словообразователни тенденции при съществителните имена в българския и чешкия език в края на XX век* (Аврамова, 2003) cytowane są w ujęciach wielu bułgarskich oraz zagranicznych lingwistów.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2015.

Publisher: Institute of Slavic Studies, PAS & The Slavic Foundation
[Wydawca: Instytut Sławistyki PAN & Fundacja Sławistyczna]

Przedmiotem badań w recenzowanej tu monografii Cw. Awramowej są pochodne *nomina habitatorum*¹ (*jména obyvatelská, názvy obyvatelské, имена на жители, жителски имена*) w językach czeskim i bułgarskim, zarejestrowane we współczesnych słownikach jednojęzycznych oraz w słownikach ortograficznych. Pod nomen habitatorum w książce rozumie się każdy rzeczownik, nazywający osobę według miejsca zamieszkania i/ lub pochodzenia, a pod ‘miejscem’ rozumie się osadę, region, państwo, kontynent, ciało niebieskie, a także element ukształtowania terenu, oznaczone imionami własnymi (*nomina propria*) lub pospolitymi (*nomina appellativa*). W centrum badań znalazła się derywacja synchroniczna imion mieszkańców, ich status leksykalno-morfologiczny, budowa słowotwórcza a także ich semantyka leksykalna.

Monografia liczy 158 stron. W zwięzłej, lecz treściwej przedmowie (Аврамова, 2013, ss. 7–9) autorka uzasadnia wybór swojego obszaru badawczego. Następnie – we właściwym wstępie monografii (ss. 10–14) – jednoznacznie określa przedmiot badania, jego cel, zadania i metody, a także wytycza pole obserwacji (850 imion rodzaju męskiego, z czego 440 czeskich i 410 bułgarskich). Treść pracy została przedstawiona w czterech rozdziałach, poświęconych, jak następuje: 1) podstawowym problemom teoretycznym badania (ss. 15–60), 2) tworzeniu *nomina habitatorum* w języku czeskim i bułgarskim (ss. 61–98), 3) prezentacji modeli słowotwórczych w języku czeskim i bułgarskim (ss. 99–105), 4) ich dynamice w modelach *nomina habitatorum* w obu badanych językach (ss. 106–119). Rozprawę zamykają: część podsumowująca (ss. 120–125), pięciostronicowe streszczenia w języku czeskim i w języku angielskim, indeksy objętych badaniami czeskich i bułgarskich *nomina habitatorum*, spis użytych skrótów, bibliografia oraz lista wykorzystanych źródeł.

Niezaprzeczalnym walorem monografii Awramowej jest to, że stawia pytania dotyczące problemów dyskusyjnych zarówno w czeskim, jak i w bułgarskim językoznawstwie. Wieloaspektowe, uargumentowane analizy badaczki dostarczają niedwuznacznych odpowiedzi na te pytania. Sporna pozostaje na przykład kwestia charakteru propriального nazw mieszkańców w języku czeskim, pomimo że są one stosunkowo dobrze zbadane. Bułgarska badaczka na samym początku swojej monografii zajmuje krytyczne stanowisko wobec upowszechnionego w czeskiej literaturze lingwistycznej poglądu, według którego depropriálne *nomina habitatorum* tradycyjnie zalicza się do kategorii

¹ W polskim językoznawstwie Bogusław Kreja w roku 1978 zaproponował określenia *nomina habitativa, formacja i derywacja habitatywna* (Kreja, 1996).

nazw własnych (świadczy o tym chociażby czeska norma ortograficzna, zgodnie z którą deproprialne nazwy mieszkańców pisane są dużą literą, np. Pražan, Moravan, Korejec, Asiat). W polskim językoznawstwie istnieje analogiczne stanowisko – stąd nazwy mieszkańców zarejestrowane są w *Słowniku nazw własnych* (Grzenia, 2003). W swojej analizie Awramowa konsekwentnie dowodzi, że nazwy mieszkańców tworzone od nomina propria to apelatywa, nie zaś propria.

Kolejne postawione w rozprawie zadanie to zdefiniowanie leksykalnego i słowotwórczego znaczenia pochodnych nomina habitatorum. Opierając się na danych systemowych (słownikowych), derywatologicznych oraz (kon-)tekstowych (konkretne użycia jednostek habitatywnych), Awramowa rozstrzyga, że męskoosobowe nomina habitatorum nazywają zarówno osobę bez nacechowania pod względem płci, jak i osobnika płci męskiej. Popularne twierdzenie, że nazwy żeńskie tworzy się od nazw męskich prowadzi – zdaniem badaczki – do dwóch fałszywych wywodów: 1) *Pražanka* jest *‘Pražan (muż), ženského pohlaví’ (*Pražanka* to *‘Pražanin (mężczyzna), który jest kobietą’) i 2) nazwy żeńskie (rodzaju żeńskiego) są derywatami mutacyjnymi, a nie modyfikacyjnymi. Znaczenie generyczne form męskoosobowych zostało w pracy potraktowane jako argument przemawiający za wyłączeniem z obiektu badań nazw żeńskich oraz nijakich (w bułg. *българче, софиянче, европейче*).

Określenie jednostki motywującej (przy uwzględnieniu znaczenia), od której zależy segmentacja słowotwórcza (podstawa i formant), zwłaszcza gdy ma ona złożoną strukturę formalną, zostało uznane w monografii za kwestię istotną. Zaproponowano przyjęcie nie tylko przymiotnika, lecz także połączenia [przymiotnik + rzeczownik *obyvatel*] jako jednostek motywujących, a w związku z tym – nazwy mieszkańców jako uniwerbatów (np. *anglický obyvatel* → *Angličan*). Na pytanie, dlaczego nie wszystkie nazwy mieszkańców (np. *Evropan* – *evropský obyvatel*, *Newyorčan* – *newyorský obyvatel*) można uznać za rezultat uniwerbizacji, autorka również daje zadowalającą czytelnika odpowiedź (s. 46 i dalej). Przyczyny są formalne – nieprzypadkowo większość nazw mieszkańców w języku czeskim uważa się za motywowane odpowiednimi nazwami miejscowymi i tylko niewielką część z nich określa się jako odprzymiotnikowe.

Zestawienie dwóch języków – bułgarskiego i czeskiego – w wybranym obszarze badawczym prowadzi do wniosku, że w obydwu *nomina habitatorum* powstają głównie w wyniku derywacji sufiksalnej. W monografii nie zabrakło inwentaryzacji formantów słowotwórczych, które usystematyzowano według

stopnia produktywności: 1) wysoki, 2) średni, 3) formanty nieproduktywne. Podział taki ma swoje uzasadnienie w materiale językowym.

Omówione zostały różne sposoby derywacji nazw mieszkańców – słotwórcze oraz syntaktyczne, przy czym autorka podkreśla specyfikę języka czeskiego wobec bułgarskiego, polegającą m.in. na frekwencji derywacji paradygmatycznej, czyli wykorzystaniu sufiksu zerowego i zmianie cech paradygmatycznych podstawy słotwórczej, np. *Bulhar, Srb, Rus, Ital, Arab*.

Porównawcze studium konkurowania lub równoległego istnienia zjawisk językowych (autorka rozróżnia te dwa pojęcia) w zakresie 1) wariantów słotwórczych oraz 2) sposobów słotwórczych zaprezentowano w części zatytułowanej „Dynamika modeli nomina habitatorum w języku czeskim i bułgarskim”. Mnogość wariantów słotwórczych jest interpretowana przez niektórych badaczy jako zachwianie kategorii nomina habitatorum, Аврамowa zaś tłumaczy ją pragmatyczną koniecznością ich istnienia. Wariantywność, zdaniem bułgarskiej lingwistki, świadczy przede wszystkim o bogatych możliwościach derywacyjnych obu badanych języków.

Recenzowana monografia dotyczy wprawdzie pewnego szczegółowego zjawiska językowego, jednak zawiera wiele cennych uwag do różnych spornych kwestii natury ogólnej – wywody autorki znajdują bezpośrednie zastosowanie w leksykografii. Wyniki jej dogłębnej analizy mogą uzupełnić wiedzę z zakresu bułgarskiego (i szerzej – słowiańskiego) słotwórstwa, gdyż zastosowane w rozprawie podejście onomazjologiczne i – komplementarnie – semazjologiczne nie pokrywają się z modelem opisu słotwórstwa, prezentowanym w znanej polskim specjalistom i bardzo cennej *Gramatyce konfrontatywnej bułgarsko-polskiej* (Maldjewa, 2009).

Bibliografia

- Grzenia, J. (2003). *Słownik nazw własnych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kreja, B. (1996). *Studia z polskiego słotwórstwa*. Gdańsk: Wyd. UG.
- Maldjewa, V. (2009). *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska* (T. 9: *Słotwórstwo*). Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Аврамова, Ц. (2003). *Словообразователни тенденции при съществителните имена в българския и чешкия език в края на XX век*. София: Херон прес.
- Аврамова, Ц. (2013). *Имена на жители (nomina habitatorum) в съвременния чешки и в съвременния български език*. София: Парадигма.

Bibliography (Transliteration)

- Avramova, TS. (2003). *Slovoobrazovatelni tendentsii pri süshtestvitelnite imena v bülgarskiia i cheshkiia ezik v kraia na XX vek*. Sofia: Kheron pres.
- Avramova, TS. (2013). *Imena na zhiteli (nomina habitatorum) v süvremenniia cheshki i v süvremenniia bülgarski ezik*. Sofia: Paradigma.
- Grzenia, J. (2003). *Słownik nazw własnych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kreja, B. (1996). *Studia z polskiego słowotwórstwa*. Gdańsk: Wyd. UG.
- Maldjieva, V. (2009). *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska (Vol. 9: Słowotwórstwo)*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.

Iliana Genew-Puhalewa, University of Silesia in Katowice

Correspondence: iliana.genew-puhalewa@us.edu.pl

The work has been prepared at author's own expense.

Competing interests: No competing interests have been declared.